

Tisky 16. století v zámecké knihovně Český Krumlov. Příspěvek k poznání vlastnických proměn

Pavel HÁJEK

ANOTACE: Článek představuje základní vývojové fáze zámecké knihovny v Českém Krumlově v kontextu vývoje vlastnických vztahů k objektu a podrobně se zabývá rozbohem dochovaných tisků 16. století napříč fondy se zaměřením na tematickou skladbu tisků, významné tiskařské rody, výzdobu tisků a provenienční znaky.

1

2

Zámecká knihovna v Českém Krumlově se řadí mezi nejvýznamnější soukromé historické knižní sbírky vzniklé a dochované na území České republiky. Význam knihovny vychází nejen z jejího rozsahu, v současné době je evidováno úctyhodných 46 337 popisných jednotek,¹ ale především z kvality obsahu jako celku i jednotlivých titulů. Krumlovská zámecká knihovna je jedinečnou ukázkou tzv. encyklopedického knihovního fondu, tedy fondu obsahujícího celé spektrum témat, dokládajících široce založené a kultivované zájmy svých tvůrců, jejich společenské a politické postavení a vazby, ale také jejich ekonomické, správní a podnikatelské schopnosti. Knihovna je výsledkem staletého vývoje, odráží měnící se vlastnické vztahy, zachycuje proměny náboženského, filozofického, právního, politického, vědeckého a uměleckého vnímání světa. Dokládá tak proměny tiskařské produkce od druhé poloviny 15. století až do poloviny 20. století.

Stručný přehled vývoje krumlovské zámecké knihovny

Základy současné zámecké knihovny byly položeny po roce 1665, kdy se majiteli krumlovského panství stali Jan Kristián z Eggenbergu a jeho manželka Marie Ernestina, rozená ze

Schwarzenbergu. Historický vývoj krumlovské knihovny však sahá mnohem dále do minulosti.

První písemné zprávy o existenci knihovny, či spíše sbírky knih, na hradě Krumlov jsou datovány už do roku 1418, kdy se funkce rožmberského vladaře ujímal Oldřich II. z Rožmberka.² Vznik první větší sbírky knih je však spojen až s osobou Petra IV. z Rožmberka (1462–1523), kterého můžeme považovat za skutečného zakladatele slavné Rožmberské knihovny. Petr IV. z Rožmberka se významným způsobem podílel na šíření myšlenek humanismu a renesance, které si do Krumlova přinesl ze svých studií v Itálii. Rožmberský dvůr a Krumlov patřily na přelomu 15. a 16. století mezi nejvýznamnější kulturní centra Českého království. Petr IV. z Rožmberka si z Itálie přivezl nejen myšlenkové bohatství, ale také skvostně zdobené italské tisky, které zařadil do své knižní sbírky. Vzdělání a kulturní přehled rožmberského vladaře se mimo jiné odrážely v přátelských vztazích k dalšímu z významných krumlovských humanistů, Václavovi z Rovného, který od roku 1476 zastával úřad rožmberského kancléře a který byl rovněž tvůrcem poměrně rozsáhlé knižní sbírky.³ Přátelské vztahy obou mužů se projeví nejen tím, že se Václav z Rovného postupně stal spíše rádcem Petra IV.

Obr. 1. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, současná podoba zámecké knihovny. (Foto: Pavel Hájek, 2012)

Obr. 2. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, budova bývalého purkrabství, dnešní místo uložení zámecké knihovny. (Foto: Pavel Hájek, 2012)

z Rožmberka než jeho úředníkem, ale také tím, že Petr IV. z Rožmberka jako mecenáš a bibliofil věnoval Václavovi darem některé knihy, kte-

■ Poznámky

1 Uvedený počet knihovních jednotek není zcela přesný, odpovídá však současnému stavu poznání a zpracování fondu. Postupným odborným zpracováním knihovny dojde bezesporu ke korekci počtu jak knihovních jednotek, tak zejména popisných jednotek. Dosavadní evidence fondu především nezachycuje značné množství přívazků, které jsou typické zejména pro produkci 16. a 17. století. Ke změnám patrně dojde také po odborné katalogizaci periodik, jejichž dosavadní způsob evidence ne zcela odpovídá knihovnickým pravidlům.

2 Podle předávacího inventáře ze 4. 3. 1418 se jednalo o 40 rukopisů náboženského charakteru.

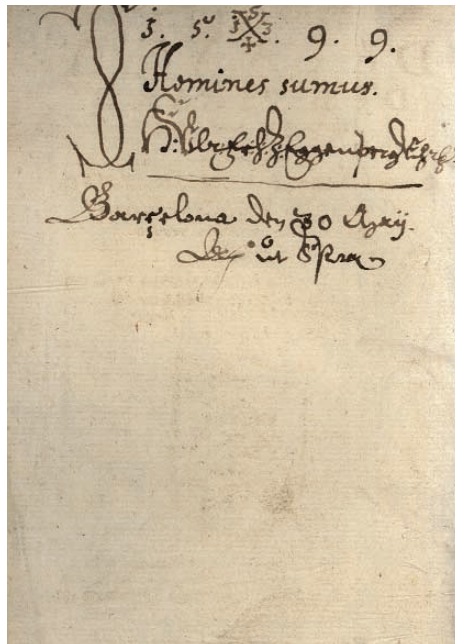
3 Část knihovny Václava z Rovného se shodou okolností na počátku 20. století stala součástí krumlovské zámecké knihovny a její charakteristika bude podána dále.

3

Obr. 3. Ex libris Petra Voka z Rožmberka z roku 1609. (Foto: Pavel Hájek, 2012)

Obr. 4. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, heslo Jana Oldřicha z Eggenbergu „Homines sumus“ na přední předsádce díla Alemán, Mateo. PRIMERA PARTE DE LA VIDA DEL PICARO GVZMAN DE ALFARACHE. COMPVESTA POR MATHEO Aleman. Impreso en Barcelona : en casa Sebastian de Cormellas, 1599. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

4

obsahovala více než 11 000 svazků. Smrt Petra Voka z Rožmberka v roce 1611, změna vlastnických vztahů a důsledky neblahých událostí po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 vyústily posléze v převozu Rožmberské knihovny do Prahy, kde byla uchváčena Švédy a v roce 1649 jako válečná kořist převezena do Stockholmu.⁶

Již v roce 1622 daroval císař Ferdinand II. krumlovské panství i s příslušenstvím (panství Netolice, Prachatice a další majetky) Janu Oldřichovi z Eggenbergu (1568–1634) jako úhradu za zapůjčené peníze. Příchodem Eggenbergů na Český Krumlov byly pak položeny základy současného rozsáhlého knižního fondu.

Zakladatelem eggenberské knihovny byl přímo Jan Oldřich z Eggenbergu, příslušník štyrského šlechtického rodu, voják, diplomat, rádce a předseda tajné rady císaře Ferdinanda II. Byl to šlechtic mimořádně vzdělaný,⁷ po otci protestant, později, aby mohl vstoupit do služeb habsburského dvora, přestoupil na katolickou víru. V diplomatických službách arcivévody a posléze císaře Ferdinanda II. podnikl mnoho cest po Evropě, při kterých měl příležitost seznámit se s tiskovou produkcí zejména italskou, španělskou a německou. Zájem o četbu a sběratelství knih dokládá osobní heslo „Homines sumus“ (Jsme jen lidé), které od 90. let 16. století vpisoval na předsádky některých knih. Heslo obvykle doplňoval osobní podpis a údaj o tom, kdy a kde knihu získal, případně kde knihu četl. Osobní heslo Jana Oldřicha z Eggenbergu může ve vztahu k historickým událostem, ke kterým došlo v českých zemích po roce 1620 a na kterých se Jan Oldřich z Eggenbergu jako císařův rádce přímo podílel, vyznívat poněkud paradoxně, neboť potlačení stavovského povstání, konfiskace majetku povstalců, násilná rekatolizace, nucená emigrace protestantské

šlechty a útrapy válečných událostí se s jeho myšlenkou příliš neslučují. Loajálnost habsburskému domu nicméně přinesla Janu Oldřichovi z Eggenbergu finanční výhody a řadu poct, výsad a hodností. Roku 1622 tak například získal Řád Zlatého rouna, roku 1623 byl povýšen do knížecího stavu, roku 1625 získal hodnost falckrabího a konečně roku 1628 bylo krumlovské panství povýšeno na knížectví s právem nosit vévodský titul. Jak je zřejmé ze zmíněných vpisků v knihách, část získaných finančních prostředků využil Jan Oldřich k budování knižní sbírky, která dosáhla počtu asi 1 000 svazků.⁸ Jeho syn a nástupce Jan Antonín z Eggenbergu (1610–1649) se věnoval především diplomatické a politické kariéře a knihovna zůstala poněkud stranou jeho zájmů. Po jeho náhlé smrti v roce 1649 byl pořízen soupis majetku,⁹ který uvádí 1 060 tištěných knih rozříděných podle formátu. Většinou se jedná o knihy psané italsky a španělsky, méně knih je latinských, několik titulů je francouzských a německých. Obsahově je zastoupena literatura naučná i krásná. Uvedený soupis dokládá, že eggenberská knihovna byla s největší pravděpodobností budována v rezidenčním sídle rodu ve Štýrském Hradci a do Českého Krumlova byla její podstatná část převezena až v roce 1672 v souvislosti s dědickým vypořádáním mezi jeho dvěma syny. Je tedy pravděpodobné, že v době vlády Jana Oldřicha z Eggenbergu i jeho nástupce Jana Antonína z Eggenbergu, tedy v letech 1622–1649, přímo na Krumlově žádná větší knižní sbírka umístěna nebyla. Tato skutečnost dokládají i zámecké inventáře z let 1623 a 1649, které žádnou knihovnu nezmiňují.¹⁰ Podobnou situaci zachycuje i inventář z roku 1664, pořízený patrně při zmíněném

■ Poznámky

⁴ Tzv. „kunstkoma“ je dnes nazývána Románská komora.

⁵ Katalog je dnes součástí sbírek Královské knihovny ve Stockholmu.

⁶ Vývojem Rožmberské knihovny se podrobně zabývala VESELÁ, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha : Scriptorium / Knihovna Akademie věd ČR, 2005. ISBN 80-86197-60-3.

⁷ Studoval na univerzitě v Tübingenu.

⁸ ŠIMÁKOVÁ, Jitka; MACHÁČKOVÁ, Eduarda. *Teatralia zámecké knihovny v Českém Krumlově*. V Praze : Knihovna Národního muzea, 1976. Bez ISBN.

⁹ *Inventarium über weilland des durchleichtig hochgebornen fürsten und herrn, herrn Johann Anthohy ... fürsten zu Eggenberg...* Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov (dále jako SOA ČK), Sbírka rukopisů, č. 127.

¹⁰ KUBÍKOVÁ, Anna; BOK, Václav. *K osudům zámecké knihovny v Českém Krumlově v 18. a 19. století*. In *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie*. 2012, roč. 57, č. 1–2, s. 117–122. ISSN 0036-5351.

5

6

rozdělení eggenberského majetku mezi syny Jana Antonína z Eggenbergu – Jana Kristiána, který zdědil majetky v Rakousích a v Čechách, a Jana Seyfrieda, který převzal panství ve Štýrsku a Kraňsku.¹¹

Jan Kristián z Eggenbergu se správy krumlovského panství ujal již v roce 1665, kdy se trvale usadil na zámku a zřídil zde kancelář panství. V roce 1666 se pak oženil s Marií Ernestinou, rozenou hraběnkou ze Schwarzenbergu (1649–1719). Oba manželé byli velmi vzdělaní a kultivovaní a mimo jiné sdíleli společný zájem o umění, především divadlo a hudbu. V průběhu 80. let 17. století proměnili Krumlov v honosnou barokní rezidenci s odpovídajícím kulturním a uměleckým zájmem. Barokními úpravami prošly interiéry zámku, byla založena francouzská zahrada, v roce 1682 nechal Jan Kristián postavit budovu zámeckého divadla, platil stálou zámeckou kapelu a herecký soubor, nechal na zámku zřídit obrazárnu a v neposlední řadě nechal upravit a vybavit samostatnou místnost pro novou knihovnu. Knihovna byla umístěna ve třetí místnosti tzv. Románské komory a její podobu přibližuje pozůstalostní inventář pořízený po smrti Marie Ernestiny v roce 1719. Podle tohoto inventáře byly knihy umístěny v barokních skříních, které stály podél tří stran místnosti a byly opatřeny zelenými kartounovými záclonami a kartušemi, které označovaly jazykové

zaměření příslušné části knihovny (A Germanici, B Gallici, C Italici, D Latini, E Hispanici, F Geographi).¹² Uvedený inventář také připomíná existenci nedochovaného katalogu, který měl být uložen ve Vídni.

Nová eggenberská knihovna byla budována především zásluhou kněžny Marie Ernestiny z Eggenbergu. Díky svému vzdělání věnovala pozornost zejména francouzské literatuře, méně pak německé. V duchu barokních tradic nechala většinu knih převázat do jednotných bílých pergamenových a hnědých kožených vazeb opatřených zlateným iniciálovým supralibros ME (Marie Ernestine), doplněným knížecí korunkou a vavřínovým věncem. Některé knihy jsou také označeny jejím vlastnickým přípisem. Iniciálovým supralibros byly označeny i knihy, které nepocházely přímo z majetku Marie Ernestiny a byly na Krumlov přivezeny nejspíše po roce 1672.¹³ V té době byly patrně na Krumlov dopraveny také dědické podíly

■ Poznámky

11 KUBÍKOVÁ, A.; BOK, V., cit. v pozn. 10.

12 RADIMSKÁ, Jitka. *Knihovna šlechticů: francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*. České Budějovice / Pelhřimov : Jihočeská univerzita / Nová tiskárna Pelhřimov, 2007. ISBN 978-80-7040-982-4. S. 18.

13 Tamtéž.

7

Obr. 5. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, obraz Jana Oldřicha z Eggenbergu (1568–1634), olejomalba na plátně, po 1650. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 6. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, obraz Marie Ernestiny ze Schwarzenbergu (1649–1719), olejomalba na plátně, okolo 1680. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 7. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, knižnice, iniciálové supralibros Marie Ernestiny ze Schwarzenbergu. (Foto: Pavel Hájek, 2015)

na starších fondech Jana Oldřicha a Jana Antonína z Eggenbergu. Spojením starších a nových fondů vznikla na zámku v Českém Krumlově ucelená eggenberská sbírka, která ve své době patřila mezi nejvýznamnější šlechtické knihovny na našem území. Zejména v oblasti krásné literatury představovala reprezentativní obraz barokní literární produkce. Marie Ernestina knihy nejen kupovala a četla, ale osobně se zabývala i jejich uspořádáním. Věrný obraz uspořádání knihovního fondu poskytuje dochovaný pozůstalostní rukopisný „*Catalogus ubr die in der hochfürstlichen Schwarzenbergischen Bibliothec zu böhmischen Crumau befindlichen in der Teutschen, französisch-Wälisch-lateinisch und Spänischen Sprach bestehende bücher, welcher anno 1721 erichtet worden*“,¹⁴ pořízený po smrti Marie Ernestiny v letech 1719–1721. Uspořádání katalogu odpovídá podobě knihovních skříní (viz výše). Knihy byly stavěny podle formátů a byly rozříděny do pěti jazykových skupin na knihy německé (A – 632 titulů), francouzské (B – 788 titulů), italské (C – 557 titulů), latinské (D – 141 titulů) a španělské (E – 124 titulů). Pod značku F bylo umístěno 54 zeměpisných spisů v různých jazycích. Každá z jazykových skupin byla dále členěna římskými (I–III) nebo arabskými (4–9) číslicemi do tematických oddílů. Katalog z roku 1721 zaznamenává celkem 2 296 položek. Vzhledem k relativní nedokonalosti katalogu (zejména vícesvazková díla byla někdy rozepsána na jednotlivé díly, v jiném případě byly zapsány jako jedna položka, případně jsou záznamy příliš obecné a stručné) však nelze bezpečně ztotožnit toto číslo s počtem svazků či titulů.

Smrtí Marie Ernestiny v roce 1719 vymřel rod pánů z Eggenbergu a jejich majetek v Čechách přešel na základě dědických smluv do rukou Adama Františka ze Schwarzenbergu (1680–1732). Schwarzenbergové pokračovali v rozšiřování zámecké knihovny po celé 18. století. Její umístění i vizuální podoba se však příliš nezměnily. Jak dokládají inventáře z roku 1733, z první poloviny 50. let 18. století a z let 1813 a 1820, knihovna byla nadále umístěna ve stejné místnosti jako v roce 1719 a byla vybavena dubovými knihovními skříněmi s prosklenými dveřmi, kterými byla obestavěna celá místnost.¹⁵ Schwarzenbergové průběžně nakupovali především německou krásnou literaturu, do knihovny se tak dostala díla zejména raného osvícenství. Stav knihovny a přírůstky od roku 1719 do roku 1796 zachycuje rukopisný katalog z konce 18. století,¹⁶ označovaný jako katalog „E I – E XXI“. ¹⁷ Katalog je oborový, tvoří jej 21 sešitů označených E I až E XXI, přičemž každý sešit zaznamenává určitý tematický okruh.¹⁸ Způsob označení, respektive použití písmene „E“ jako

hlavního třídícího prvku dává tušit, že na konci 18. století byl krumlovský knihovní fond stále chápán více jako eggenberský než schwarzenberský. Katalog, zachycující 2 831 knihovních jednotek, byl zpracován velmi pečlivě, záznamy obsahují jméno autora, název titulu, místo a obvykle i rok vydání knihy a její formát. Katalog byl užíván v průběhu celého 19. století a byl aktualizován i po přestěhování knihovny do nových prostor na počátku 40. let 19. století. Tehdy do něj byly doplněny signatury označující nové umístění knih.

Důležitým předělem ve vývoji krumlovské zámecké knihovny byl rok 1839, kdy Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu rozhodl převést do Českého Krumlova starší rodovou knihovnu ze Schwarzenberského paláce ve Vídni. Zakladatelem této knižní sbírky byl Ferdinand Vilém ze Schwarzenbergu (1652–1703), bratr zmiňované Marie Ernestiny. Knihovna byla bezpochyby původně umístěna na rodovém hradě Schwarzenberg v Horní Falcí. V roce 1698 Ferdinand Vilém koupil ve Vídni na náměstí Neumarkt palác, kde pak velmi často pobýval a kde pokračoval v budování rozsáhlé rodové knihovny. Knihy náležející do jeho knižní sbírky Ferdinand Vilém obvykle označoval známým heraldickým ex libris, které tvoří schwarzenberský erb držený dvěma Turky a doplněný letopočtem 1690. Kulturní a umělecké zájmy Ferdinanda Viléma byly velmi blízké zájmům jeho sestry Marie Ernestiny. Není proto s podivem, že ve fondu Ferdinandovy knihovny a knihovny Marie Ernestiny by bylo možné nalézt množství shodných titulů. Rozvoj vídeňské knihovny pokračoval i za Ferdinandových nástupců po celé 18. století. Dokladem jsou nejen účetní knihy,¹⁹ ale i množství dochovaných ex libris, které v knihách zanechali Adam František, Josef I. a Josef Adam ze Schwarzenbergu. Ex libris vycházela z původního mědirytu Ferdinanda Viléma, proměňovala se pouze jména a data.²⁰

Na konci první třetiny 19. století se prostorová situace ve vídeňském paláci stala neudržitelnou, a jak bylo uvedeno výše, padlo rozhodnutí o převedení knihovny z Vídně do Českého Krumlova. Složitému transportu předcházelo vytvoření oborového seznamu knih, tvořeného 23 modrými sešity, kde byly římskými číslicemi označeny jednotlivé tematické okruhy.²¹ Knihy byly spolu se seznamy zabaleny do transportních beden a postupně převezeny na krumlovský zámek. Transport se ukázal jako velice složitý úkol a nakonec se stěhování celé knihovny protáhlo až do roku 1844.

Rozsah vídeňské knihovny přesáhl prostorové možnosti stávajícího knihovního sálu na Českém Krumlově, a tak i zde bylo nutné přenést celou sbírku do nových, větších prostor. Jako vhodný byl vybrán tzv. Malý taneční sál,

dnes nazývaný Zrcadlový. Do nových prostor byly knihy stěhovány od roku 1843.²² Při novém stavění fondu bylo upuštěno od původní koncepce Marie Ernestiny (třídění dle jazykového zaměření knih), nový systém dnes však již není dostatečně zřejmý. Vzhledem k tematickému uspořádání jak vídeňského transportního seznamu, tak katalogu krumlovské knihovny z konce 18. století lze předpokládat přijetí tematického principu uspořádání. Tomu však odporují signatury, přidělované knihám při jejich novém umístění a zapisované zpětně do katalogu „E I – E XXI“ z konce 18. století. Knihy zde zařazené do jedné tematické skupiny totiž mají zcela odlišnou novou signaturu.

Spojením eggenberského a schwarzenberského knihovního fondu se v nově vytvořené sbírce objevilo množství duplikátů, které zbytečně zabíraly cenný prostor. Řešením bylo převedení značného počtu knih do nově zakladané knihovny na Hluboké. Jak dokládá poznamka archiváře Květoně na číselném soupisu „*Zahlenregister für Werke der hochfürstlich Schwarzenbergischen Hofbibliothek in Krummau*“,²³ bylo na Hlubokou převezeno v letech 1856–1859 dvacet pět beden knih. Jednalo se jednak o některé zmíněné duplikáty, jednak o současnou produkci. Hluboká se po polovině 19. století stala hlavním rodovým sídlem Schwarzenbergů a centrem rodinného i společenského života. Hlubocká knihovna pak sloužila každodenním potřebám, byla doplňována především krásnou literaturou, novinami a časopisy, zatímco krumlovská knihovna se stále více proměňovala v knihovnu depozitární.²⁴

Knihovna po dořešení přesunu a vypořádání duplikátů čítala více než 16 000 svazků. Přes-

■ Poznámky

- 14** SOA ČK, Sběrka rukopisů, č. 418.
- 15** SOA ČK, Velkostatek Český Krumlov, IB 6I 3.
- 16** Někteří badatelé jej datují až do poloviny 19. století. Např. ZÁLOHA, Jiří. Zámecká knihovna v Českém Krumlově. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*. 1973, roč. 10, č. 4, s. 264–266. Bez ISSN.
- 17** Katalog je součástí tzv. Navrátilovy Sběrky rukopisů č. 567, 568 a 569 uložené v SOA ČK.
- 18** Podrobněji viz RADIMSKÁ, J., cit. v pozn. 12; a KUBÍKOVÁ, A.; BOK, V., cit. v pozn. 10.
- 19** Od poslední třetiny 18. století byly výdaje na knihovnu vedeny v samostatných sešitech.
- 20** Adam František 1704, 1712; Josef 1732; Josef Adam 1782.
- 21** KUBÍKOVÁ, A.; BOK, V., cit. v pozn. 10.
- 22** RADIMSKÁ, J., cit. v pozn. 12.
- 23** SOA ČK, Sběrka rukopisů Český Krumlov, č. 569.
- 24** V souvislosti s rozšiřováním hlubocké knihovny došlo na počátku 20. století k částečnému zpětnému převodu zejména starších titulů do Českého Krumlova.

8

9

Obr. 8. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, Svatební portrét Ferdinanda Viléma ze Schwarzenbergu (1652–1703), olejomalba na plátně, 1674. (Foto: Ladislav Bezděk)

Obr. 9. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámek, fotografie knihovny v Zrcadlovém sále zámku v roce 1909. (Reprofoto SOA ČK, Sběrka fotografií Český Krumlov, č. 915)

Obr. 10. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, ex libris Ferdinanda Viléma ze Schwarzenbergu. (Foto: Pavel Hájek, 2015)

nější čísla vyplývají z revize provedené v letech 1858–1861 archivářem a pozdějším správcem zámecké knihovny Jakubem Květoněm. Při revizi bylo zjištěno, že knihovnu tvoří 16 425 svazků, 2 007 sešitů a 20 balíků.²⁵

Podobu krumlovské knihovny po jejím přestěhování do nových prostor zachytil inventář z roku 1866,²⁶ který ji popisuje jako sál ze tří stran obestavěný 28 knižními skříněmi (regály) z měkkého dřeva. Nade dveřmi byly dva malé regály a ve vedlejším sále, tzv. knihovním předpokojí, další 3–4 knižní skříně. Konkrétní podobu knihovny umístěné v Zrcadlovém sále zachycuje velmi vzácná fotografie z roku 1909.²⁷ Je z ní patrné, že knihovna byla v polovině 19. století vybavena regály, ve kterých je knižní sbírka uložena do dnešní doby.

Umístění zámecké knihovny se však v průběhu 20. století ještě dvakrát změnilo. V letech 1913–1914 byla přesunuta do dvou pokojů nazývaných tehdy Znakový pokoj a Runkův salon (dnes Barokní jídelna).²⁸ O nové uspořádání knihovny se postaral archivář Karel Tannich, který rovněž pořídil lístkový jmenový a věcný katalog, dosud hojně využívaný pro badatelské účely. K poslednímu přesunu knihovního fondu došlo v roce 1930, kdy byla knihovna definitivně umístěna ve čtyřech sálech bývalého purkrabství.

Přesuny a novým uspořádáním knihovny v průběhu druhé poloviny 19. a počátku 20. století došlo postupně k promíchání staršího eggenberského a mladšího schwarzenberského fondu. Poslední instalace z roku 1930 se částečně pokusila o opětovné oddělení. První dva sály knihovny jsou věnovány starší tiskové produkci a obsahují převážně díla pocházející z eggenberských sbírek, respektive evokují knižní sbírku Marie Ernestiny z Eggenbergu, třetí a čtvrtý sál tvoří novější knihy pocházející převážně ze schwarzenberských sbírek 18. a 19. století.

Knihovna Václava z Rovného

Význam a hodnotu krumlovské knihovny podtrhlo na počátku 20. století začlenění části krumlovské Kaplanské knihovny, která v sobě zahrnovala i pozůstatek mimořádně hodnotné

10

■ Poznámky

25 RADIMSKÁ, J., cit. v pozn. 12. S. 23.

26 SOA ČK, Velkostatek Český Krumlov, IB 61 3.

27 SOA ČK, Sběrka fotografií Český Krumlov, č. 915.

28 Podobu knihovny dokládá fotografie z roku 1923.

11

Obr. 11. Český Krumlov (okres Český Krumlov), kaplanský dům, místo uložení knihovny Václava z Rovného po roce 1521. (Foto: Roman Lavička)

Obr. 12. Erb Václava z Rovného z erbovního privilegia českého krále Vladislava II. z r. 1488, SOA Český Krumlov. (Foto: Pavel Hájek, 2014)

12

70. let 15. století již převažuje tištěná produkce. Knihovna se rozvíjela vlastními nákupy, podstatnou část však tvořily dary (dárce byli např. vladař Petr IV. z Rožmberka či boloňský humanista Filip st. Beroaldus) a zejména odkazy. Václav z Rovného udržoval po celý život velmi úzké vztahy zejména s krumlovskými faráři Alexandrem Krumlovským, Martinem Marešem, Václavem Picetinem, Ambrosiem Kitzhäupelem a dalšími kněžími krumlovského kostela. Z jejich majetku prokazatelně pochází řada dochovaných titulů z Václavovy knihovny, což dokládají vlastnické značky, vpisky a glosy. Václav z Rovného však knihy nejen přijímal, ale sám také působil jako donátor. Knihy opatroval věnováním či pro něho typickým věnovacím distichem (dvojverším) „Author constructe domus en me legat amicis / grates nunc habeo, Vencesilae, pias.“ (v překladu: „Ať mne čte přátelům stavitel (nově) postaveného domu / Václave, nyní se těším zbožné vděčnosti“). Rozsah knihovny se tak neustále měnil. U dochovaných titulů tak spíše než o jednoznačné příslušnosti ke knihovně Václava z Rovného můžeme hovořit o titulech, které tímto knihovním fondem prošly. V roce 1521 věnoval Václav z Rovného knihovnu kaplanskému domu, který nechal pro kaplany krumlovského kostela vystavět. Patrně v témže roce byly knihy převážně rukou Ambrosia Kitzhäupele opatřeny zmíněným věnovacím distichem.³⁰

Obsahově je v knihovně humanisticky vzdělaného Václava z Rovného zastoupeno množství klasických autorů (např. Cicero, Ovidius, Suetonius, Herodotos atd.), obsaženy jsou právnické a teologické spisy, ale i dějiny a astronomie a tzv. formulářová literatura, která

sloužila při praktickém výkonu Václavova povolání. Obsahovou charakteristiku fondu však musíme vnímat v závislosti na skutečnosti, že knihovna byla postupně vytvořena z několika samostatných celků. Především sbírka knih pocházejících z majetku Martina Mareše, ovlivněného studiem v Boloni, se jednoznačně hlásí k humanistickým tradicím. Knihy, které zůstaly jádrem vlastní Václavovy sbírky, sice obsahují rovněž díla antických autorů, ta jsou však v menšině a převažují spisy teologické a právnické a díla, která využíval ve svém kancléřském povolání. Obsah sbírky zajímavým způsobem vypovídá o osobnosti Václava z Rovného a o jeho vnímání humanistických tendencí. Václav z Rovného sice přijímá humanistické myšlenky, preferuje vzdělanost, hledá však ideál před světem uzavřeného vzdělance, pomáhajícího pouze svým přátelům. V oblasti víry pak zůstává pevně na půdě tradičního katolicismu, středověké mystiky a víry v zázraky, odpustky a všechny projevy zbožnosti směřující k posmrtné blaženosti. Myšlenkově tak Václav z Rovného i jeho knižní sbírka stojí na rozhraní mezi pozdní gotikou a renesancí.³¹

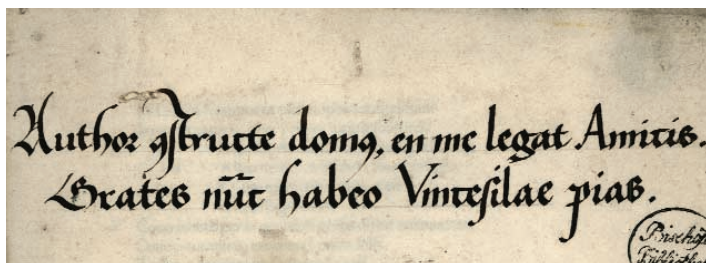
Po smrti Václava z Rovného v roce 1531 zůstala jeho sbírka součástí Kaplanské knihovny. K prvnímu zásahu do fondu došlo na přelomu 16. a 17. století v souvislosti s příchodem jezuitů do Českého Krumlova. V průběhu 17. století byl fond rozptýlen mezi kaplanský dům, kostel sv. Víta, jezuitskou kolej a jezuitský seminář. V důsledku josefínských reforem ve druhé polovině 18. století se prostřednictvím darů a prodeje části knihovny a jednotlivé tituly postupně dostaly do fondů pražského Klementina (dnes Národní knihovna ČR), do knihovny Strahovského a Vyšebrodského kláštera, část prvotisků se stala součástí Biskupské knihovny v Českých Budějovicích (dnes ve fondech Jihočeské vědecké knihovny), několik titulů získala knihovna Národního muzea a na

■ Poznámky

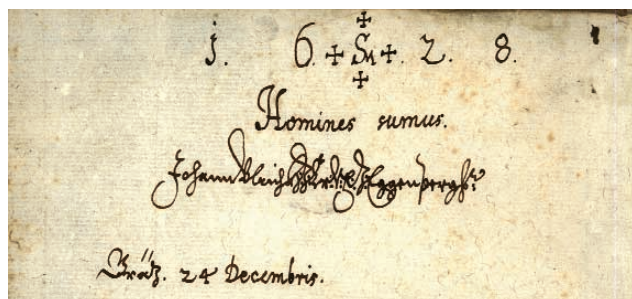
29 Problematikou knihovny Václava z Rovného se podrobně zabývají: HEJNIC, Josef. O knihovně Václava z Rovného. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada A, Historie*. 1968, roč. 22, č. 5, s. 229–352. ISSN 0036-5335; HEJNIC, Josef; ŠIMÁKOVÁ, Jitka. Ke knihovně Václava z Rovného. *Strahovská knihovna: sborník Památníku národního písemnictví*. 1968, roč. 3, s. 129–144. ISSN 0081-5896; HÁJEK, Pavel; OURODOVÁ, Ludmila. *Knihovna Václava z Rovného: katalog výstavy (Státní hrad a zámek Český Krumlov, 23. 9. – 23. 11. 2014)*. České Budějovice / Praha : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích / Národní muzeum, 2014. ISBN 978-80-85033-55-7.

30 HEJNIC, J., cit. v pozn. 29. S. 269.

31 Tamtéž. S. 262.

13

14

15

Obr. 13. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, věnovací distichon (dvojverší) Václava z Rovného. (Foto: Pavel Hájek, 2014)

Obr. 14. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, vlastnický vpisek Jana Oldřicha z Eggenbergu „Homines sumus“ datovaný 24. prosince 1628, na přední předsádce tisku Dionigi, Francesco. IL DECAMERONE SPIRITUALE, CIOE LE DIECE SPIRITUALI GIORNATE DEL R.M. FRANCESCO DIONIGI DA FANO. Nel quale si contengono cento famigliari ragionamenti detti in diece dì da diece deuoti Giouani sopra molte nobili materie Spirituali. Opera non men bella, ch'utile, e proffitteuole per coloro, che Christianamente volendo viuere, desiderano di camminare per la via della salute. IN VENETIA: Appresso gl'Heredi di Giouanni Varisco, 1594. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 15. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, iniciálové supralibros Marie Ernestiny ze Schwarzenbergu na bílé pergamenové vazbě. (Foto: Pavel Hájek, 2013)

počátku 20. století byla část fondu Kaplanské knihovny přemístěna do zámecké knihovny v Českém Krumlově.³² V průběhu času byla navíc řada titulů zničena, ztracena či zaniklo povědomí o jejich příslušnosti ke sbírce Václava z Rovného. Dnes je z původní knihovny evidováno celkem 305 svazků.

Tisky 16. století v zámecké knihovně Český Krumlov

Krumlovská zámecká knihovna patří, jak již bylo konstatováno, mezi nejvýznamnější a nejhodnotnější soukromé historické knižní sbírky na území České republiky. Hodnotu krumlovského fondu podtrhuje rozsáhlý soubor tištěné produkce 16. století, zachycující prudký nástup a šíření humanistických myšlenek a touhy po poznání světa, čerpání inspirace a vědění

v dílech antických autorů, filozofů, matematiků, historiků a básníků, dokládá proměnu v náboženském vnímání světa i snahu po kodifikaci právního stavu věcí veřejných. Tisky 16. století přinášejí výsledky bádání na poli matematiky, astronomie a astrologie, lékařství, botaniky, těžby a zpracování kovů a dalších okruhů lidského poznání. Vedle myšlenkového obsahu jsou tisky 16. století mimořádnou ukázkou bouřlivého rozvoje a šíření tiskařského umění, postupného opouštění vzorů čerpajících ze středověkých rukopisů a nástupu moderní tištěné knihy, jejíž základní principy zůstaly v platnosti dodnes.

Ve fondech krumlovské zámecké knihovny je dochováno 860 titulů vytištěných v 16. století, tedy v letech 1501–1600 včetně.³³ Knihy jsou součástí všech tří dílčích celků – knihovny eggenberské, schwarzenberské a knihovny Václava z Rovného. Pocházejí většinou z přímých nákupů, odkazů a darů. Dochované provenienční znaky (ex libris, supralibros, razítka, dedikační vpisky) mnohdy dokládají složitou cestu jednotlivých titulů, které prošly i několika fondy, než byly definitivně zařazeny do krumlovské zámecké knihovny. Některé vlastnické prvky velmi názorně dokládají výše nastíněné vývojové etapy knihovny a její postupné narůstání.

Nejstarší část krumlovské knihovny je původní sbírka eggenberská, budovaná Janem Oldřichem z Eggenbergu nejspíše na zámku Eggenberg v Grazu. Knihovna byla budována od 80. let 16. století patrně až do smrti Jana Oldřicha v roce 1634. Jak bylo uvedeno výše, zajímavostí knižní sbírky Jana Oldřicha bylo označování knih vlastním heslem „Homines sumus“, doplněné podpisem a datem, kdy a kde knihu získal. Rozborem těchto vlastnických vpisků se podrobně zabývala Jaroslava

Kašparová.³⁴ Vlastnické označení Jana Oldřicha z Eggenbergu včetně uvedeného hesla je dochováno na předních přideštích v 37 tiscích 16. století. Nejstarší vpisec je datován rokem 1583 v Ciceronově korespondenci vydané roku 1576, kterou si Jan Oldřich z Eggenbergu pořídil v Tübingen. Vlastnické označení je v tomto díle ještě odlišné od obvyklé podoby s tradičním heslem. Na přední předsádce si zapsal „1583 Sum ex libris Ioannis Vlrici ab Egge[n]perg Styriaci Tübingae 17. Junij A[nn]o 83“. Jméno majitele se opakuje na titulním listu a je zakotveno také v iniciálovém supralibros na deskách vazby „HVE“ (Hans Ulrich Eggenberg), v knize jsou i další vpisky dokládající místo nákupu – Tübingen.

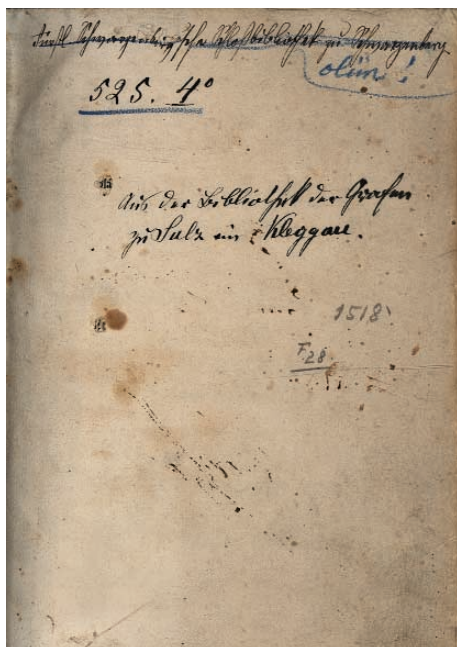
Deviza „Homines sumus“ se v knihách začíná objevovat až kolem roku 1595. Do té doby

■ Poznámky

32 MAŠEK, Petr. *Handbuch der historischen Buchbestände in Europa. Band II., Tschechische Republik. Schlossbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim: Olms-Weidmann, 1997. ISBN 3-487-10355-9. S. 61.

33 Počtem dochovaných tisků 16. století se krumlovská knihovna řadí na 5. místo mezi soukromými zámeckými knihovnami na území České republiky. Rozsáhlejší sbírka tisků 16. století je dochována pouze v roudnické lobkovické knihovně, arcibiskupské knihovně Kroměříž, fürstenberské knihovně na Křivoklátu a valdštejnské knihovně v Mnichově Hradišti. Srovnatelná je sbírka dochovaná v ditrichštejnské knihovně v Mikulově či v metternichovské knihovně na zámku Kynžvart.

34 KAŠPAROVÁ, Jaroslava. „Homines sumus“. Hans Ulrich z Eggenbergu – bibliofil a čtenář. In RADIMSKÁ, Jitka (ed.). *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*. Pelhřimov: Jihočeská univerzita, 2011. S. 37–50. ISBN 978-80-7394-348-6.

16

17

18

Obr. 16. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, rukopisné ex libris hrabat ze Sulzu na přední předsádce tisku Cicero, Marcus Tullius, Marci Tullij Cicerois eloquij Romani Principis tres officiorum libri ad Marcum filiū. Lipsiae: EX OFFICINA SCHVMANNIANA, 1518. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 17. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, titulní list tisku „Beschreibung, Allerfurnemisten Mineralischen Ertzt vnnnd Bergwercks arten...“ vydaného roku 1598 ve Frankfurtu nad Mohanem, obsahující vlastnické značky Jiřího Ludvíka ze Schwarzenbergu datované 1634. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 18. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, ex libris Josefa Antonína Rieggera na předním příděsti tisku Banosius, Theophilus, THEOPHILI BANOSII De POLITIA CIVITATIS DEI ET HIERARCHIA ROMANA, LIBER VNVS. FRANCOVRTI: Apud Ioannem Wechelum, 1592. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Jan Oldřich z Eggenbergu užíval rukopisné ex libris obsahující jeho jméno, případně motto s výroky a citáty, kterými vyjadřoval svůj názor na knihu či naopak jakým způsobem obsah knihy působil na jeho nitro. V knize „DELLE LETTERE DI M. CLAUDIO TOLOMEI LIBRI SETTE“ vydané v Benátkách roku 1581³⁵ je vlastnický vpis bez hesla, datovaný 1586, a je doplněn druhým vpiskem na titulním listu v podobě „Liber Ioannis Vlrici ab Egge[n]perg.“. Jako motto vepsal latinské „Obiecta movent sensus“ (Věci kolem nás působí na naše smysly), které jako by vyjadřovalo samu podstatu převratnosti humanistického chápání světa. Oblíbenou devizou v raných akvizicích 80. a 90. let 16. století (celkem v devíti tiscích 16. století) bylo italské „Ricordanza“ (Vzpomín-

ka), obvykle doprovázené „Amor con tua licenza“ (Láska s tvým svolením), upomínající na milostné prožitky. Vpisek opět doplňuje datum a místo. Kromě Eggenbergu a Grazu (rok 1590 a 1599) se opakovaně objevuje Bruxelles a Antverpy s datací 1591.

Změna podoby vlastnických vpisků v polovině 90. let 16. století patrně souvisí s vývojem osobnosti Jana Oldřicha z Eggenbergu. Nejužívanější heslo „Homines sumus“ nemělo neměnný tvar. Jeho obvyklá podoba je „Homines sumus Hanns Ulrich von Eggenpergh“, konkrétní podoba však měla řadu dílčích odlišností, variabilitu najdeme zejména ve způsobu uvádění osobního jména. Vedle plného znění je užíváno různých zkrácení, např. „Homines sumus. H. Vlrici. z. Eggenperg“³⁶ s datací 1599, „Homines sumus. Johann Vlrici. z. Eggenperg“³⁷ s datací 1626 nebo „Homines sumus. Johann Vlrich Frh. Eggenperg“³⁸ s datací 1628. Velmi zajímavé jsou údaje o místě a přesném datu získání titulu. Dokládají četnost cest po celé Evropě, vyplývající z aktivní politické činnosti Jana Oldřicha, a mohou výrazně přispět k badatelskému výzkumu jeho života. Z mnohých míst uvedme např. Barcelonu v roce 1599, Vídeň 1622, 1623, 1626, Madrid 1606, Prahu 1595, Zaragozu 1599, Montpellier 1606, Znojmo 1628, Linz 1613, Reggio Emilia v Lombardii 1608. V množství titulů je uveden jako místo získání Eggenberg nebo Graz, případně některá místa v okolí, např. Peggau. V díle „IL DECAMERONE SPIRITVALE“ Francesca Dionigiho z roku 1594 je vlastnický vpis datován „Grätz 24 Decembris“;³⁹ nabízí se logická spekulace, že tuto knihu mohl Jan Oldřich z Eggenbergu získat jako vánoční dárek.

Tematicky v knižní sbírce Jana Oldřicha z Eggenbergu převažuje krásná literatura – poezie, milostná literatura, dramata, historická pojednání, cestopisy. Soubor tisků označených dedikačním vpiskem Jana Oldřicha z Eggenbergu náleží z větší části až 17. století. Produkce 16. století reprezentuje necelých 40 %.⁴⁰

Z hlediska provenienčních prvků nejucelenější sbírku tvoří tisky 16. století, které byly součástí knihovny Ferdinanda Viléma ze Schwarzenbergu. Knihy jsou na předním příděsti opatřeny velkým heraldickým ex libris, což je čtvrcený schwarzenberský erb doplněný knížecí korunou a Řádem Zlatého rouna, jako štítonoši dva Turci, držící nad hlavou rozvinutý baldachýn s nápisem „EX BIBLIOTHECA“, pod heraldickým výjevem nápis „CELISSIMI D.D FERDINANDI S.R.I PRINCIPIS IN SCHWARZENBERG“, doplněný drobným letopočtem 1690, a celek je zarámován v „barokním obrazovém rámu“. Ex libris tak zobrazuje schwarzenberský erb po polepšení z roku 1599, kdy k původnímu seinsheimskému erbu (modrostříbrně polcený štít) přibyl motiv havrana klovajícího do hlavy Turka.⁴¹ V roce 1690, který je na ex libris uveden, však Ferdinand Vilém

■ Poznámky

35 Zámecká knihovna Český Krumlov (ZČK), sign. ZK CK 05486_26C.

36 ZČK, sign. ZK CK 06489_30F

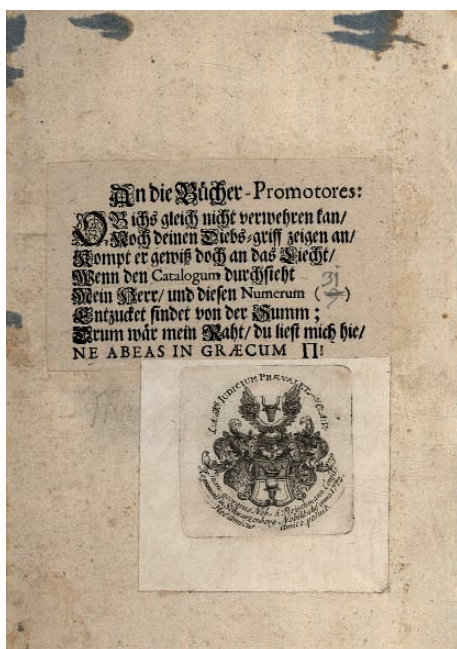
37 ZČK, sign. ZK CK 05270_25C

38 ZČK, sign. ZK CK 08358_45A

39 ZČK, sign. ZK CK 04809_22G

40 KAŠPAROVÁ, J., cit. v pozn. 34.

41 Erb byl polepšen Adolfem ze Schwarzenberga za dobytí turecké pevnosti Ráb v roce 1598.

19

20

21

Obr. 19. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, titulní list tisku „Jag vnd Forstrecht...“ vydaného roku 1581 ve Frankfurtu nad Mohanem, obsahující heraldické ex libris Johanna Georga Fleischmanna z roku 1772. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 20. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, ex libris Jána Dernschwama z Hradičína na přední předšedce tisku Phrygio, Paul Constantin. CHRONICVM REGVM REGNORVMQVE OMNIUM CATALOGVM, ET PERPETuum ab exordio mundi temporum, seculorum[que] seriem complectens, ex optimis quibus[que] Hebraeis, Graecis & Latinis autoribus congestum. BASILEAE: APVD IOHAN. HERVAG, 1534. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 21. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, ex libris Ernsta Friedricha Wernsdorfa přední předšedce tisku Euripidés. EVRIPIDIS TRAGOEDIAE XIX. Heidelbergae: typis Hieronymi Commelini, 1597. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

měl již právo nosit erb s polepšením z roku 1688, kdy byly k dosavadním symbolům přidány erby panství zděděných po jeho manželce – Sulz, Klettgau a Brandis. Tisků 16. století označených Ferdinandovým ex libris je dochováno celkem 55. Text ex libris dokládá, že původní schwarzenberská knihovna byla ještě v roce 1690 umístěna na zámku Schwarzenberg v Horních Francích a byla patrně spravována společně s rodovým archivem. Přítomnost razítka s opisem „FÜRSTLICHES ARCHIV IN SCHWARZENBERG“ a s polepšeným erbem z roku 1688 v některých titulech tuto skutečnost potvrzuje. Ve spisu „Der Erst Theil Aller des Heiligen Römischen Reichs gehaltener Reichsztaeg Ordnungen vnd Abschiedt sampt der Guelden Bull Besonder auch der Artickel Poli-

cey Constitutionen das Keyserlich Regiment Cammergericht den Landfrieden...“ vydaném v Mohuči roku 1594 ex libris a razítko doplňuje rukopisný vpisec „Ex bibliothecae et Archivus Schwarzenbergis“ na předšedce.

Otiskem razítka knížecího archivu ve Schwarzenbergu (bez ex libris Ferdinanda Viléma) je opatřeno celkem 27 tisků 16. století – převážně právní literatura zachycující církevní i světské právo, ale též právo lesní⁴² či horní⁴³. Knihy opatřené razítkem rodového archivu vypovídají i o způsobu svého získávání. Knihy byly nejen přímo kupovány, ale byly nabývány dary a dědictvím. Právníký spis „TRACTATVS DE IVRE PROTIMISEOS CLARISS. IVRE CONSVLTORVM“, vydaný ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1588, podle vpisku na přední předšedce pořídil přímo ve Frankfurtu roku 1604 Ernst Bechler⁴⁴ a knihu nechal svázat do pergamenové vazby, opatřené slepotiskem EBN (Ernst Bechler) a datem 1604. Do rodové knihovny byly zařazeny také knihy získané dědictvím po hrabatech ze Sulzu, pocházející ze zděděných panství manželky Ferdinanda Viléma Anny Marie ze Sulzu (asi 1660–1698). V jednom z Cicerových děl „Marci Tullij Cicerōis eloquij Romani Principis tres officiorum libri ad Marcum filiū.“, vydaném roku 1518 v Lipsku, je zachycena celá geneze. Podle vpisku na předním předeštlí byla kniha původně majetkem hrabat ze Sulzu „Aus der Bibliothek der Grafen zu Sulz in Kleggau“, podle rukopisu patrně záhy po roce 1688 přibyl vpisec „Fürstl. Schwarzenbergische Schlossbibliothek zu Schwarzenberg“, následuje výše popsané razítko schwarzenberského archivu, bohužel bez vnočení. Charakter archivního razítka odpovídá bezesporu době výrazně mlad-

ší, patrně kolem poloviny 19. století. Vystává proto otázka, v jakém období a jakou cestou se knihy označené archivním razítkem dostaly až do krumlovské knihovny. V roce 1698 koupil Ferdinand Vilém palác na vídeňském Neumarktu a podle dalších provenienčních znaků a podle dochovaných účtů je zřejmé, že v budování schwarzenberské knihovny pokračoval on i jeho nástupci právě ve Vídni. V jakém rozsahu byla případně knihovna ze Schwarzenbergu přesunuta do Vídně, zda celá, či její část, není zřejmé. Zákoník „Ainer Ersamen Landschafft des L[oe]blichen F[ue]rstenthumbs Steyr/ New verfaste Reformation/ des

■ Poznámky

⁴² MEUER, Noe. *Jag vnd Forstrecht/ Das ist: Vndericht Chur- vnd Fürstlicher Landt, auch Graff vnd Herrschafften, vnnd anderen Obrigkeiten, Gebiet, von verhauung vnd widerhauung der Wäld vnd gehölzt, Auch den Wildtbänen, Fischereyen vnd was solchem anhangt, wie die nach Keyserlichen vnd Fürstlichen gemeinen Rechten, Gebrauch vnd gelegenheit, in guter Ordnung zuhalten, vnd in besser form anzurichten Weiter sind herzu kommen etliche gute Consilia, wie sie in etlichen an dem Hochlöblichen Keyserlichen Cammergericht Rechthengigen Sachen, dieser Materien referirt, vnd mit Urtheil seind entscheiden worden. Sampt etlichen guten Collectanien, dergleichen hievor nie gedruckt sind...* Frankfurt nad Mohanem, 1581 (ZČK, sign. ZK CK 16373_88B).

⁴³ *Bergk Ordnung Des Durchlauchtigsten Hochgebornen F[ue]rsten vnd Herrn, Herrn Christianen, Hertzogen zu Sachssen, des heiligen R[oe]mischen Reichs Ertzmarschaln vnd Churf[ue]rsten, Landgraffen in D[ue]ringen, Marggraffen zu Meissen, vnd Burggraffen zu Magdeburg...* Dráždany, 1589 (ZČK, sign. ZK CK 03768_19H).

⁴⁴ Totožnost tohoto muže se zatím nepodařilo odhalit.

Landts vnd Hofrechts daselbst Jm M.D.LXXIII. Jar auffgericht.“, vydaný v Augsburgu 1583, jednoznačně dokládá, že do Vídně byla přenesena minimálně část rodové knihovny. Mezi provenienčními znaky jsou vedle ex libris Ferdinanda Viléma vpisky „Ex Bibliotheca Celsmi Dni Principij de Schwarzenberg.“ a především „ex bibliotheca vienensi Principis: de Schwarzenberg“. Nabízejí se proto dvě hypotézy. Knihy označené razítkem „FÜRSTLICHES ARCHIV IN SCHWARZENBERG“ byly převezeny do Vídně někdy v první třetině 19. století a odtud byly v letech 1839–1844 přemístěny do Krumlova.⁴⁵ Druhá hypotéza vychází ze skutečnosti, že rodový archiv byl ze zámku Schwarzenberg převezen do Krumlova až v roce 1944.⁴⁶ Odpověď na tuto otázku může dát další průzkum mladšího schwarzenberského fondu zámecké knihovny a samozřejmě archivní průzkum.⁴⁷

Mezi tisky 16. století nesoucími vlastnické znaky některého z příslušníků rodu Eggenbergů a Schwarzenbergů zaujímá samozřejmě významné místo soubor tisků Marie Ernestiny z Eggenbergu. Knihy označené heraldickým supralibros s iniciálou „ME“, podobně jako v případě Jana Oldřicha z Eggenbergu, však pocházejí z velké většiny až ze 17. století a z počátku 18. století. Produkci 16. století reprezentuje necelých 20 titulů. Z hlediska zaměření celého fondu knihovny Marie Ernestiny na oblast francouzské a španělské literatury je snad zajímavé, že tisky 16. století jsou převážně dílem italských tiskařů (Benátky, Neapol) a také německých. Velmi podrobně se rozbořem knihovny Marie Ernestiny zabývala PhDr. Jitka Radimská.⁴⁸ Připomeňme snad jen jeden z německých titulů „Haimliche vnd verborgne Cancellen“, vydaný ve Štrasburku roku 1539. Vedle vlastnických značek Marie Ernestiny nese na předešlý rukopisný vpisec „16+54 lustina Maria Comtesse de Schwartzenberg“, a pochází tedy z majetku matky Marie Ernestiny, Marie Justiny, rozené ze Starhemburgu.

Zajímavým a u nás poměrně málo známým členem rodu Schwarzenbergů je příslušník hohendalsberské větve rodu Jiří Ludvík ze Schwarzenbergu (1586–1646). Podobně jako další Schwarzenbergové byl v císařských službách, působil ve Španělsku a Bruselu a angažoval se na císařově straně za třicetileté války. Diplomatie mise zavedly Jiřího Ludvíka v roce 1612 k biskupu vatislavskému a polskému králi a roku 1621 ke králi anglickému. Oženil se v Murau⁴⁹ s majitelkou tamního panství, 82letou Annou Neumannovou z Wasserleonburku. Dedičácní vpisec zmiňující vlastnictví Jiřího Ludvíka ze Schwarzenbergu vázané k zámku Murau najdeme ve spisu Lazara Erckera ze Schreckenfeldu, pražského mincmistra a předního odborníka na hornictví a hutnictví, „Beschreibung, Allerfurnemisten Mineralischen

Ertzt vnnd Bergwercks arten...“ vydaného roku 1598 ve Frankfurtu nad Mohanem. Na předním předešlý knihy je latinský rukopisný záznam „S. LUDOVICI diem, cuius nomine in Sacro Sancto baptisate insignitus caelo[ue] notatus est Illustrissimus Dn. Dn. Georgius LUDOVICUS, Comes Schwartzbergæ, Dominus in Hohenladsparg et Muraw, Aurei Velleris Eques ... Ipso die S. Ludovici A. 1634“. Vlastnictví potvrzuje novodobý rukopisný záznam „Buch aus dem Besitze des Grafen Georg Ludwig zu Schwarzenberg (1634)“. Příslušnost k rodové knihovně ve Schwarzenbergu pak dokládá obvyklé heraldické ex libris Ferdinanda Viléma s letopočtem 1690. Kdy a za jakých okolností byl svazek přenesen z Murau na Schwarzenberg, není zřejmé. Zajímavým způsobem je zámek Murau zmiňován u dvou spisů italského prominentního právníka Bartola de Saxoferrato (asi 1314–1357), jednoho z největších znalců středověkého římského práva, „Consilia, Tractatus Et Quaestiones“ a „Bartoli de Saxoferrato prima super Digesto veteri“, oba z roku 1536. Oba tisky byly zřejmě součástí knihovny zámku Goppelsbach, který v roce 1839 koupil Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu. Jak dokládají podobné vpisky v obou exemplářích, knižecí rezolucí z 19. září 1871 byly tisky převezeny do Murau a následně zařazeny do krumlovské zámecké knihovny – „Zufolge hochfürstlicher Resolution vom 19. Sept. 1871 ist dieses von Goppelsbach nach Murau gekommene Werk nunmehr der Krumauer fürstl. Bibliothek einzuverleiben“.

Tisky 16. století nalézající se ve fondu krumlovské zámecké knihovny nesou celou řadu dalších zajímavých provenienčních znaků pocházejících z 16. až 19. století. Objevují se vlastnické značky, vpisky a jména, která v průběhu staletí upadla v zapomnění. Vedle nich zaznívají jména představitelů nižší i vyšší šlechty, schwarzenberských a dvorských úředníků, humanistů, lékařů, právníků, představitelů církve a církevních korporací. Úplný výčet a rozbor může být předmětem budoucí hlubší studie. Zde připomeňme ty nejzajímavější.

Celkem 13 tisků 16. století nese vlastnické označení knihovny Josefa Antonína Rieggera (1742–1795), českého statistika, profesora na Univerzitě Karlově v Praze a rektora univerzity ve Freiburgu im Breisgau. S kroužkem spolupracovníků vydával sborníky obsahující příspěvky o Čechách v duchu univerzitní statistiky. Nedokončen zůstal jeho pokus o systematický popis Čech. Vztah Rieggera ke Schwarzenbergům byl velmi úzký, v roce 1782 dokonce vstoupil ve Vídni na tři roky do schwarzenberských služeb. Tisky 16. století pocházející z jeho vlastnictví jsou většinou označeny heraldickým ex libris s nápisem „IOS. ANT. RIEGGERVS. EQ. S. C. R. M. CONSIL. REG. A. A. ET. IVR. ECCL.

PROF. FRIB. BRISG.“ a pocházejí zřejmě z let 1765–1778, kdy působil na univerzitě ve Freiburgu im Breisgau. Ex libris občas doplňuje podpis J. A. Rieggera. Ve sbírce převažují díla římských filozofů, právníků, historiků a gramatiků (Terentius Varro, Florus, Julián Apostata, Lycophron a další).

Schwarzenberským úředníkem byl také Johann Georg Fleischmann. Kariéru zahájil v roce 1752, v roce 1760 se stal městským fojtem v Scheinfeldu, roku 1763 druhým vládním radou ve Schwarzenbergu a roku 1772 povýšen do rytířského stavu.⁵⁰ Spis „Jag vnd Forstrecht...“ z roku 1581 mohl dobře využít při plnění svých úředních povinností. Vlastnictví vyjadřuje heraldické ex libris s textem „Joan= georgius Nob= á Fleischmann. Consil= Regiminis in Schwarzenberg Nobilitatus anno 1772“.

Zajímavou osobností byl Ján Derschwam z Hradičína (1494–1568), humanistický vzdělanec, báňský odborník, spisovatel, sběratel a bibliofil. Narodil se v Mostě v těžbařské rodině, která vlastnila cínové doly v Krušných horách. Jeho život byl úzce spjat s podnikatelskými aktivitami německé bankéřské rodiny Fuggerů, do jejichž služeb vstoupil v roce 1517. Působil v Sedmíhradsku a od roku 1529 v Banské Bystrici, kde se zasloužil o rozvoj tamních měděných dolů. Z Derschwamových děl jsou významné především jeho spisy o dolování. V krumlovské knihovně nalezneme heraldické ex libris s textem „IOANNES DERNESCHWAM DE HRADICZIN“ v díle německého reformátora Paula Phrygia „CHRONICVM REGVM REGNORVMQVE OMNIVM CATALOGVM, ET PERPETuum ab exordio mundi temporum...“ vydaném v Basileji roku 1534.⁵¹

■ Poznámky

45 Případně mohly být do Českého Krumlova přeneseny v roce 1892 společně s vídeňským ústředním archivem.

46 Viz HUBER, Milena. Schloss Schwarzenberg in Scheinfeld. Verformungsgetreues Handaufmaß der Nordostfassade mit einem Exkurs zu den historischen Kachelöfen. München, 62 s. Diplomová práce (M.A.). Technische Universität München, Lehrstuhl für Restaurierung, Kunsttechnologie und Konservierungswissenschaft, 06-05-2013. Dostupné on-line na stránkách univerzity <https://www.rkk.ar.tum.de>.

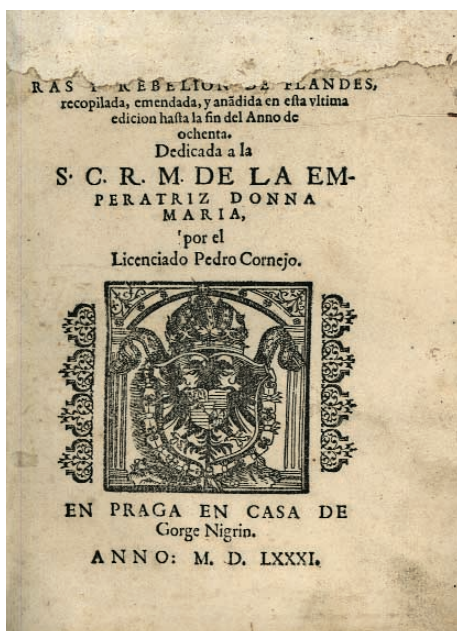
47 Projekt NAKI se zabýval pouze tisky 16. století.

48 RADIMSKÁ, J., cit. v pozn. 34.

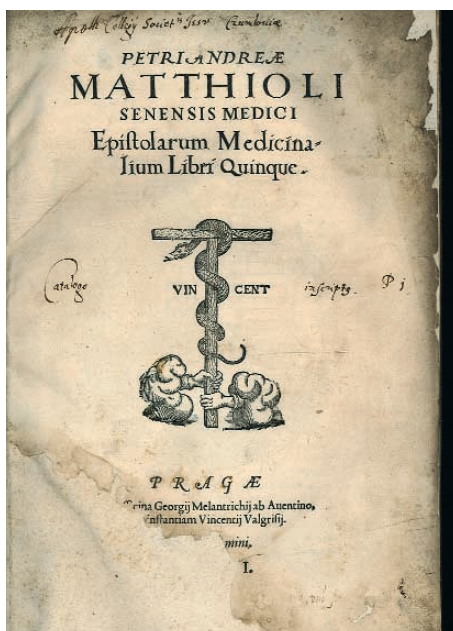
49 V letech 1628–1643 přestavěl hrabě Jiří Ludvík starý hrad na zámek v renesančním slohu. Zámek Murau je v majetku Schwarzenbergů dodnes.

50 ZÁLOHA, Jiří. Schwarzenberské nobilitační diplomy. *Heraldika a genealogie*. 1989, roč. 22, č. 1, s. 3–52. ISSN 0232-0304. S. 33.

51 Tisk současně obsahuje ex libris Ferdinanda Viléma ze Schwarzenbergu.

22

23

24

Leonard Clarius von Sparbersbach (zemřel 1599) se od roku 1581 objevuje na dvoře štyrského arcivévody Karla II., kde působil jako dvorní lékař.⁵² Dá se předpokládat, že se stýkal mimo jiné i s Janem Oldřichem z Eggenbergu, stejně jako jeho syn Jan Křtitel, tvůrce významné lékařské knihovny „Bibliotheca Clariana“, jejíž cca 100 svazků je dochováno v Univerzitní knihovně v Grazu. Je doloženo, že Jan Křtitel Clarius v roce 1608 věnoval Janu Oldřichovi z Eggenbergu knihu Dialogů.⁵³ Právník spis Carla Sigonia „DE ANTIQVO IVRE POPVLI ROMANI LIBRI VNDECIM“ z roku 1574 nese vlastnický vpisec „Leonhardt Clario von Sparberspach der Röm: Kay: Mayst: Ferdinandi des andern Rath [et]c.“.

Do období vrcholné renesance patří také osobnost Paula Pfintzinga von Henfenfeld (1554–1599), příslušníka jedné z nejstarších patricijských rodin v Norimberku. Působil jako radní města Norimberka, byl úspěšný obchodník a významný kartograf. Jeho největším dílem je tzv. Pfinzing-Atlas, unikátní velkoformátové, ručně kolorované mapové dílo z let 1588–1598, zachycující především okolí Norimberka.⁵⁴ Vlastnický vpisec Paula Pfintzinga je zachován ve dvou španělských tiscích vydaných v Zaragoze roku 1562 v podobě „Patriae et Amicis P Pfintzing de Henffenfelt“.

Prostřednictvím výše zmíněného Josefa Antonína Rieggera se do fondu krumlovské knihovny dostaly dva tisky 16. století z majetku Ernsta Friedricha Wernsdorfa (1718–1782), německého luteránského teologa a znalce církevních dějin, působícího od roku 1756 na univerzitě ve Wittembergu. Jedná se o dva svazky Euripidových tragédií vydaných v Heidelbergu v letech 1597–1599 a označených

heraldickým ex libris s nápisem „EX BIBLIOTHECA. ERN.FR.WERNSDORF I.D THEOL. P.P. VITEB.“. Vazbu na knihovnu Jana Antonína Rieggera dokládá vpisec „J A Riegers“ v díle „EVRIPIIDIS TRAGOEDIAE XIX“.

Jinou osobností se vztahem k české historii, která zanechala stopy v krumlovské zámecké knihovně, je Gottfried Daniel svobodný pán z Wunschwitz (1678–1741), příslušník šlechtického rodu původem z Míšně, usedlý na panství Poběžovice. Wunschwitz věnoval větší část svého života sběratelské činnosti zaměřené na numismatiku, genealogii a heraldiku. Zejména sbírka genealogická a heraldická patří dodnes k nejdůležitějším svého druhu uchovávaným v Národním archivu. Soustřeďuje informace k dějinám více než 1 400 šlechtických rodů usazených v Českém království.⁵⁵ Wunschwitz je známý také jako významný bibliofil a budovatel rozsáhlé knihovny, která je dnes bohužel rozptýlena v řadě jiných fondů (Knihovna Národního muzea, Strahovská knihovna, Národní knihovna, četné zámecké knihovny – Křivoklát, Mimoň aj.). V krumlovské zámecké knihovně je dochováno pět tisků 16. století genealogické a historické povahy, které nesou vlastnické značky Gottfrieda Daniela Wunschwitze. Příslušnost k Wunschwitzově knihovně vyjadřují rukopisná ex libris a vlastnické vpisky z let 1696, 1706 a 1708. Vyčerpávající jsou vpisky zvláště v genealogicko-historickém spisu „Des [I]oe]blichen Hauß vnd F[ue]rstenthums Obern vnnnd Nidern Bayren Freyheiten...“ vydaném v Mnichově roku 1568, kde ex libris na předním přidešti „Ex libris Godefridi Danielis Francisci Josephi Evsebij Liberi Baronis de Wunschwitz Annô 1708“ doplňuje vlastnický vpisec na titulním listu

Obr. 22. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, titulní list díla „Historia de las civiles guerras y rebelion de Flandes...“ vytištěného roku 1581 v tiskárně Jiřího Nigrina z Černého Mostu obsahující rukopisné ex libris Jana Bonaventury Papazoniho. (Foto: archiv SHZ Český Krumlov, 2015)

Obr. 23. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, titulní list díla „Epistolarum Medicinalium Libri Quinque“ Petra Andrey Mattioliho, vytištěného v Praze roku 1561 u Jiřího Melantricha z Aventýna s rukopisným ex libris „Apoth[ecae] Collegij Soc[ieta]tis JESU Catalogo inscript[us]“. (Foto: Pavel Hájek, 2015)

Obr. 24. Český Krumlov (okres Český Krumlov), zámecká knihovna, dřevoryt Petra Andrey Mattioliho (1501–1578), nejvýznamnějšího botanika a lékaře raného novověku na rubu titulního listu díla „Epistolarum Medicinalium Libri Quinque“ Petra Andree Mattioliho, vytištěného v Praze roku 1561 u Jiřího Melantricha z Aventýna. (Foto: Pavel Hájek, 2015)

„Gottfried Daniel Freyherr Von Wunschwitz. An: 1708“, umístění knihovny pak dokládá vpisec na zadním přidešti „Ronspergae 8.va Januarij A: 1708“.⁵⁶

■ Poznámky

52 ZOTTER, Hans. Bibliotheca Clariana: Die medizinische Bibliothek des Johann Baptist Clarius. Dostupné na WWW: <http://sosa2.uni-graz.at/sosa/druckschriften/druckschriften/g-clarina.php> [cit. 16. listopadu 2015].

53 Tamtéž.

54 Originál díla se nachází ve Staatsarchiv Nürnberg.

55 Podrobněji k životu a dílu WOITSCHOVÁ, Klára. Gottfried Daniel Wunschwitz, sběratel, heraldik a genealog. Praha: Národní archiv, 2011. ISBN 978-80-86712-90-1.

56 Ronsperg = Poběžovice

Základní a nejúplnější dílo středověkého hornictví a hutnictví „DE RE METALLICA LIBRI XII“, napsané významným německým učen- cem Georgiem Agricolou roku 1550 a vydané až po jeho smrti v Basileji roku 1556, obsa- huje na titulním listu rukopisné „Ex libris Ru- perti a Stotzing[en]“. Krumlovský exemplář té- to po staletí užívané hornické příručky byl původně majetkem Ruprechta Ernsta von Stotzingen (1540–1600), příslušníka šlechtic- kého rodu pocházejícího z jihozápadního Německa. Právníké vzdělání, kterého dosáhl na univerzitách v Boloni a Freiburgu im Breis- gau, uplatnil ve státních službách. V letech 1562–1569 působil při říšském komorním soudu ve Špýru, byl tajným radou a nejvyšším hofmistrem Alžběty Habsburské, pozdější manželky francouzského krále Karla IX. Roku 1569 přesídlil do Vídně, kde zbytek svého ži- vota strávil v habsburských službách. Agrico- lův spis obsahuje kromě ex libris Ruprechta ze Stotzingen ještě tradiční heraldické ex libris Josefa I. ze Schwarzenbergu datované 1732.

Příslušníkem původně nižší šlechty v habs- burských státních službách, tentokrát v Čechách na počátku 17. století, byl Jan Bona- ventura Papazoni (zemřel 1658).⁴⁷ Sňatkem s Alžbětou z Klarštejna byl přijat do rodiny a později získal souhlas připojit predikát „z Klarštejna“ ke svému jménu. Působil jako císařský komorník, pak císařský rada Ferdi- nanda II. a úředník při Deskách zemských na Pražském hradě, což mimo jiné dokládá jeho erb vymalovaný roku 1624 ve světnici Zem- ských desek. Z typografického hlediska zají- mavý španělský spis „Historia de las civiles guerras y rebelion de Flandes...“, vytištěný ro- ku 1581 v tiskárně významného pražského tiskaře Jiřího Nigrina z Černého Mostu, nese na přední předsádce vlastnický vpisec „Ex lib- ris Joannes Bonaventura Papazoni natus Pra- gensis A. 1612“.

Samostatnou skupinou vlastnických a dedi- kačních vpisků dochovaných v tiscích 16. stole- tí jsou ex libris, podpisy a věnování církevních hodnostářů a zejména církevních korporací. V případě krumlovské zámecké knihovny je roz- klíčování této problematiky z hlediska cest, kte- rými příslušné tisky prošly do doby, než byly za- řazeny do zdejšího fondu, relativně složité. Stejně jako v případě jiných zámeckých, paláco- vých a dalších soukromých knihoven i Schwar- zenbergové nakupovali knihy z fondů klášterů zrušených na základě josefínských reforem po roce 1782. Poté co byla v letech 1914–1918 do zámecké knihovny začleněna část někdejší krumlovské Kaplanské knihovny, obsahující i torzo knihovny Václava z Rovného, došlo k částečnému prolnutí akvizic pocházejících z církevních zdrojů. Složitost vývoje Kaplanské

knihovny v 17. a 18. století, její částečné roz- ptýlení do knihovny jezuitské koleje a jezuitské- ho semináře v Českém Krumlově, Biskupské knihovny v Českých Budějovicích a Prelátské knihovny v Českém Krumlově činí situaci ještě složitější.

Řada tisků 16. století tak nese provenienč- ní znaky zmíněných i dalších církevních institu- cí. Příslušnost k fondu knihovny jezuitské koleje v Českém Krumlově, respektive k jezu- itské lékárně, dokládají vpisky mající obvykle podobu „Apoth[ecae] Coll. Soc[ieta]tis JESu Crumlovij“ či rozšířenou „Apoth [ecae] Collegij Soc[ieta]tis JESU Catalogo inscript[us]“. Jezuit- ská lékárna byla součástí komplexu budov jezu- itské koleje v Horní ulici, postavené v letech 1586–1588 Vilémem z Rožmberka. Vznik lé- kárny tak lze předpokládat někdy kolem roku 1600, i když první dochovaná písemná zmín- ka pochází až z roku 1640. Po zrušení jezuit- ského řádu v roce 1773 lékárnou odkoupili Schwarzenbergové a přenesli ji na zámek. Vz- hledem k tomu, že v Krumlově existovala i městská lékárna,⁵⁸ dostala se zámecká lé- kárna na okraj zájmu měšťanů a byla posléze zrušena. Její vybavení se pak stalo součástí tzv. Románské komory, kde v té době byla umístěna i zámecká knihovna. Je tedy pravdě- podobné, že svazky pocházející původně z jezu- itské lékárny byly začleněny do schwarzen- berského fondu, nejspíše záhy po jejím získání v roce 1773. Vlastnický vpisec doklá- dající příslušnost k jezuitské knihovně je do- chován v sedmi tiscích 16. století, logicky za- měřených na problematiku lékařství. Mezi nimi zaujímají přední místo tři spisy nejvý-znamnějšího botanika a lékaře raného novově- ku Petra Andrey Mattioliho (1501–1578). Jed- ná se především o první verzi známého Herbáře vydaného jako komentář italského překladu antického textu Pedania Dioscorida z Anazarby (asi 40–90) „De materia medica“ pod názvem „Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis“. Poprvé vyšlo dílo v Benátkách ro- ku 1544, v krumlovské knihovně nalezneme pozdější benátské vydání z roku 1565. Dalším Mattioliho dílem je soubor latinských lékař- ských dopisů „Epistolarum Medicinalium Libri Quinque“, vytištěných v Praze roku 1561 u Jiří- ho Melantricha z Aventýna, a latinská podoba již zmíněného Herbáře „COMPENDIVM De Plan- tis omnibus“, benátské vydání z roku 1571.

Tituly, jejichž původ je nutné hledat v Ka- planské knihovně, nesou obvykle označení „Parochiae Crumloviensis“ či „...Parochialis S. Viti Crumlouij...“. Tisky 16. století s tako- výmto označením nalezneme v krumlovské knihovně čtyři. Jedná se samozřejmě o díla s náboženskou tematikou (bible, misály) ze samého počátku 16. století.

Kromě titulů vlastnický spojených s církevní- mi institucemi v Českém Krumlově se mezi tisky 16. století objevují svazky pocházející z fondu jezuitských kolejí na Novém Městě pražském, v Jindřichově Hradci, v Linci či v Landsberg an der Lech v Bavorsku. Zajímavý je původ historického spisu „HISTORICAE RELATIONIS CONTINVATIO“ Conrada Lauten- bacha z roku 1596. Podle přeškrtnutého vlast- nického vpisku na titulní straně „Bibliothecae Schlacoverdensis Scholarum Piarum.“ pochází svazek z fondu piaristické koleje v Ostrově nad Ohří. Po odchodu piaristů z Ostrova v roce 1877 věnoval bohatou knihovnu i s veškerým fondem vikář provinciátu Ambrož Malý městu Ostrova. V roce 1910 město prodalo knihovnu vídeňskému antikvariátu Gilhofer&Ranschburg. Svazky z této knihovny je tak dnes možné ná- lézt v řadě evropských i světových sbírek.

V přehledu vlastnických vpisků, dedikací a ex libris bychom mohli ještě dlouho pokračo- vat. Předmětem budoucího výzkumu by měla být především jména méně známá či zcela ne- známá, jejichž nositelé po sobě nezanechali významná díla, nezapsali se do historie mimo- řádnými činy, nezastávali důležité funkce. Snad právě proto, že se patrně jednalo o „řa- dové“, nicméně vzdělané osobnosti, vyvolává informační „temno“ kolem nich potřebu další- ho bádání. Jejich existence dotváří představu o zájmech a možnostech „průměrného“ obča- na doby renesanční, barokní i pozdější. Čet- nost jmen jen dokládá staletími neustále se rozšiřující komunitu, která se obracela ke kni- ze jako ke zdroji poučení, zábavy, a dlužno do- dat i reprezentace.

Krumlovská zámecká knihovna je z tohoto pohledu „otevřenou knihou“, kterou stojí za to číst.

Článek vznikl v rámci výzkumného projektu Tisky 16. století v zámeckých knihovnách Čes- ké republiky (kód projektu DF12P010VV024), financovaného z Programu aplikovaného vý- zkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

■ Poznámky

57 KELLER, Katrin. Die Diarien und Tagzettel des Kardi- nals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667), Bd. 2. Wien : Böhlau Verlag, 2010. ISBN 978-3205784616. S. 426.

58 Od roku 1720 působila městská lékárna v domě dneš- ní Panská ul. čp. 22, v roce 1851 pak byla přestěhována do domu v dnešní Panské ul. čp. 16, kde je dosud.